

СТАТИСТИКИЙН ХЭЛТЭС

ӨВӨРХАНГАЙ АЙМГИЙН
ХҮН АМЫН ҮЗҮҮЛЭЛТИЙН ТӨЛӨВ, 2017 ОНД

АРВАЙХЭЭР
2018 ОН

АГУУЛГА

БҮЛЭГ 1. ЕРӨНХИЙ ХАНДЛАГА

- 1.1 Хүн амын тооны өсөлт, өөрчлөлт
- 1.2 Хот, хөдөөгийн хүн амын харьцаа
- 1.3 Нийт өрхийн тоо, нэг өрхөд ногдох хүн
- 1.4 Хүн амын нас, хүйсийн бүтэц

БҮЛЭГ 2. ХҮН АМЫН ЕРДИЙН ХӨДӨЛГӨӨН

- 2.1 Төрөлт
- 2.2 Нас баралт
- 2.3 Гэрлэлт, цуцлалт, үрчлэлт

БҮЛЭГ 3. ХҮН АМЫН ДОТООД ШИЛЖИХ ХӨДӨЛГӨӨН

- 3.1 Хүн амын дотоод шилжих хөдөлгөөний өнөөгийн байдал
- 3.2 Шилжин ирэлт
- 3.3 Шилжин явалт
- 3.4 Хүн амын цэвэр шилжих хөдөлгөөн

БҮЛЭГ 4. ДҮГНЭЛТ

БҮЛЭГ 1. ЕРӨНХИЙ ХАНДЛАГА

1.1 Хүн амын тооны өсөлт, өөрчлөлт

Өвөрхангай аймгийн хүн амын тоо 2017 оны жилийн эцсийн байдлаар 115.6 мянга болж, өмнөх оныхоос 1.7 мянган хүн буюу 1.5 хувиар өссөн бол 2005 оныхоос 7.4 мян.хүн буюу 6.7 хувиар, 2008 оныхоос 5.2 мян.хүн буюу 4.7 хувиар тус тус өссөн байна. Хүн амын тоо 2005 оноос хойш өссөн хэдий ч өсөлтийн хурд тогтвортой байсангүй. Тухайлбал, хүн амын өсөлтийн хурд 2007-2009 хүртэл аажим өсч байснаа 2010 онд эргэн саарч, 2012 оноос өсч 2017 онд жилийн дундаж өсөлт 1.5 болсон байна.

ЗУРАГ 1.1. ХҮН АМЫН ДУНДАЖ ӨСӨЛТИЙН ХУВЬ 2005-2017 ОН

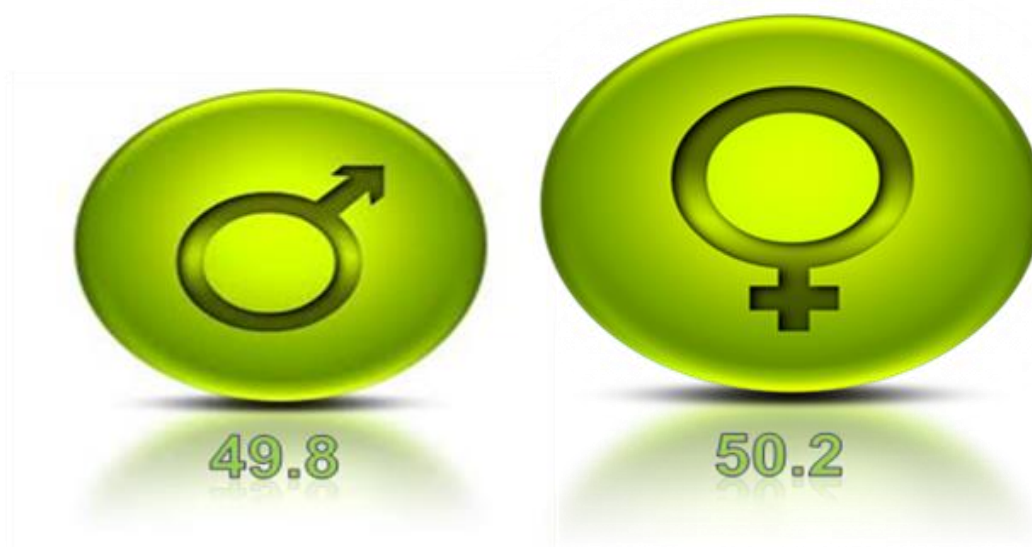

Хүн амын өсөлтөд төрөлт, нас баралт, гадаад шилжих хөдөлгөөн гэсэн хүн ам зүйн үндсэн гурван үзүүлэлт шууд нөлөөлдөг.

Сумдын хүн амын өсөлт, бууралтад хүн амын ердийн өсөлтөөс илүү механик өсөлтийн нөлөөлөл их хэвээр байна. Аймгийн төв болон УБ хот руу чиглэсэн шилжих хөдөлгөөний урсгал их байгаа нь аймаг нийслэлийн хүн ам жил ирэх тусам хурдтай өсөх нөхцөлийг үүсгэж байна.

Аймгийн нийт хүн амын 49.8 хувь нь эрэгтэйчүүд, 50.2 хувь нь эмэгтэйчүүд байна. Хүйсийн харьцаа буюу 100 эмэгтэйд ногдох эрэгтэйчүүдийн тоо 99 байна.

ЗУРАГ 1.2. ЭРЭГТЭЙ, ЭМЭГТЭЙ ХҮН АМЫН ХУВИЙН ЖИН 2017 ОН

1.2 Хот, хөдөөгийн хүн амын харьцаа

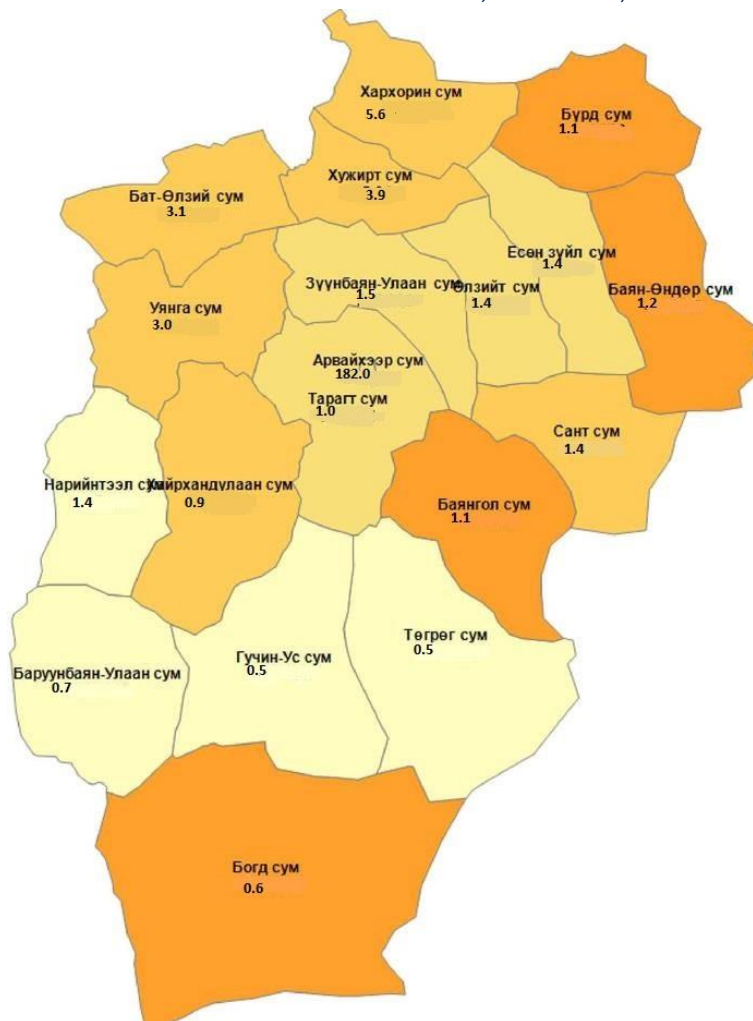
2017 оны эцсийн байдлаар Аймгийн нийт нутаг дэвсгэрт оршин суугаа хүн амын 55.6 хувь буюу 64.3 мянга нь сумын төвд амьдарч байгаагийн дотор Бат-Өлзий, Уянга, Хужирт, Хархорин, Арвайхээр зэрэг сумдын хүн амын 51-ээс дээш хувь нь сумын төвд оршин сууж байна. Харин бусад сумдын хүн амын 51-ээс дээш хувь нь хөдөөд амьдарч байна. 2009-2017 онд дунджаар, нийт хүн амын 50.0 хувь нь сумын төвд амьдарч байна.

ХҮСНЭГТ 1.1. ХОТ, ХӨДӨӨГИЙН ХҮН АМЫН ТОО, СУМААР 2013-2017 ОН

	2013		2014		2015		2016		2017	
	Сумын төв	Хөдөө	Сумын төв	Хөдөө	Сумын төв	Хөдөө	Сумын төв	Хөдөө	Сумын төв	Хөдөө
Бүгд	61319	50505	65013	47578	63264	49510	16716	16824	64310	51374
Баян - Өндөр	1188	2747	1089	2782	1045	2773	317	842	749	3067
Бүрд	614	2325	854	1989	750	2117	143	704	767	2184
Бат - Өлзий	4718	2369	4634	2567	3871	3363	818	1375	4374	3125
ББ- Улаан	701	1925	1096	1563	1094	1628	262	457	963	1840
Баянгол	712	3143	954	2853	926	2896	201	957	1018	2921
Гучин - Ус	940	1243	761	1399	889	1272	144	479	676	1519
Есөнзүйл	859	2290	978	2094	775	2248	229	680	916	2199
Өлзийт	425	2006	625	1866	625	1830	216	524	1002	1444
ЗБ - Улаан	745	3206	1225	2780	1242	2703	199	1062	823	3243
Богд	921	4370	1205	4151	1060	4314	247	1200	1583	4043
Нарийнтээл	931	2634	1005	2563	1247	2301	407	618	831	2832
Сант	1136	2339	1194	2500	913	2638	191	841	781	2863
Тарагт	981	2133	1186	1994	1195	2025	396	691	806	2567
Төгрөг	1150	1562	1020	1650	1158	1493	240	580	1126	1638
Уянга	2861	6145	4230	5104	4044	5385	852	1963	5020	4492
Хайрхандулаан	1300	2038	1289	2052	1330	2027	233	873	888	2630
Хужирт	3379	3234	3442	3094	3182	3448	856	1094	3609	3142
Хархорин	9250	3319	9878	2665	9439	2826	2638	1147	8958	3558
Арвайхээр	28508	1477	28348	1912	28479	2223	8127	737	29420	2067

Сүүлийн жилүүдийн хот, хөдөөгийн хүн амын өсөлтийн чиг хандлагыг харахад нийт дүнд эзлэх сумын төвийн хүн амын хувийн жин нэмэгдэж, хөдөөгийн хүн амын хувийн жин буурах төлөвтэй байна. Сумын төвийн өрх өсч байгаа нь аймгийн дотоод шилжих хөдөлгөөний урсгал гол төлөв төв, суурин газар руу чиглэж байгаатай холбоотой юм. Нэг хавтгай дөрвөлжин километр нутаг дэвсгэрт ногдох хүний тоо 2017 онд 1.8 болсон байна.

ЗУРАГ 1.3. ХҮН АМЫН НЯГТРАЛ, СУМААР, 2017 ОН

Сумаар авч үзвэл Арвайхээр сум нь нийт нутаг дэвсгэрийн дөнгөж 0.3 хувийг эзэлдэг хэрнээ хүн амын нягтралаар хамгийн өндөрт орж байна. 2017 оны байдлаар Арвайхээр сумын нэг хавтгай дөрвөлжин километр нутаг дэвсгэрт 182 хүн ногдож байгаа нь өмнөх оныхоос 5 хүнээр нэмэгджээ. Бусад сумдын хүн амын нягтралыг харахад газар нутгийн хэмжээ, хүн амын тооноосоо шалтгаалан харилцан адилгүй, тухайлбал Хархорин, Хужирт, Уянга, Бат-Өлзий зэрэг сумдууд бусдаас хамгийн өндөр, Баруунбаян-Улаан, Төгрөг, Богд, Гучин-Ус, Хайрхандулаан зэрэг сумдууд хамгийн бага буюу нэг хавтгай дөрвөлжин километр нутаг дэвсгэрт нэг хүрэхгүй хүн ногдож байна. Энэ нь мөн л хүн амын дотоод шилжих хөдөлгөөний урсгал төврүү чиглэсэн байгааг илэрхийлж байна.

1.3 Нийт өрхийн тоо, нэг өрхөд ногдох хүн

2017 онд нийт өрхийн тоо 34.1 мянга болж 2016 оныхоос 1.8 хувиар өссөн байна. Нийт өрхийн 55.4 хувь нь сумын төвд, 44.6 хувь нь хөдөөд амьдарч байна. Бат-Өлзий, Уянга, Хужирт, Хархорин, Арвайхээр зэрэг сумдын сумын төвийн өрх нь хөдөөгийн өрхүүдээс илүү байхад бусад сумдуудын хөдөөгийн өрх нь сумын төвийн өрхүүдээс их байна.

Аймгийн дунджаар нэг өрхөд 3.4 хүн ногдож байгаа бөгөөд нэг өрхөд ногдох хүний тоогоор БУУлаан, Богд, Сант, Арвайхээр зэрэг сумдууд аймгийн дунджаас өндөр буюу 3.5-3.9 хүн ногдож байгаа юм. (Хүснэгт 1.2).

ХҮСНЭГТ 1.2. ӨРХИЙН ТОО БОЛОН НЭГ ӨРХӨД НОГДОХ ХҮНИЙ ТОО, СУМААР 2012-2017 ОН

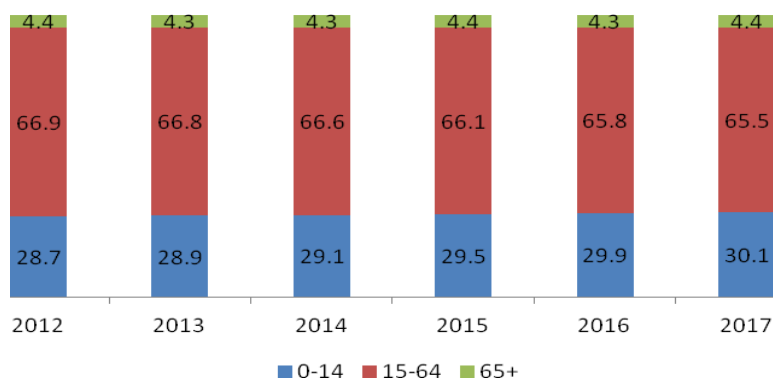
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Нэг өрхийн дундаж ам бүл
Бүгд	32072	32421	33015	33275	33540	34150	3.4
Баян - Өндөр	1219	1180	1169	1166	1159	1169	3.3
Бүрд	830	816	811	832	847	858	3.4
Бат - Өлзий	2087	2169	2174	2186	2193	2229	3.4
ББ- Улаан	680	686	697	711	719	718	3.9
Баянгол	1141	1114	1109	1128	1158	1174	3.3
Гүчин - Ус	601	589	596	609	623	637	3.4
Есөнзүйл	918	907	900	914	909	929	3.3
Өлзийт	764	724	735	736	740	766	3.2
ЗБ - Улаан	1135	1188	1123	1238	1261	1302	3.1
Богд	1385	1398	1412	1433	1447	1484	3.8
Нарийнтээл	1008	984	1031	1024	1025	1060	3.4
Сант	961	1001	1042	1023	1032	1041	3.5
Тарагт	981	994	1017	1050	1087	1094	3.1
Төгрөг	805	797	793	798	820	824	3.3
Уянга	2695	2657	2810	2828	2815	2834	3.3
Хайрхандулаан	1014	1032	1052	1068	1106	1114	3.1
Хужирт	1936	1920	1957	1937	1950	1992	3.4
Хархорин	3628	3625	3729	3754	3785	3828	3.3
Арвайхээр	8284	8640	8858	8840	8864	9097	3.5

1.4 Хүн амын нас, хүйсийн бүтэц

Хүн амын насны бүтцийг судлах нь тухайн улсын хүн ам зүйн түүхэн замналыг харах, одоогийн үйл явцыг үнэлж дүгнэх, цаашдын чиг хандлагыг тодорхойлох бололцоо олгодгоороо ихээхэн ач холбогдолтой юм. Ингэснээрээ хүн амын нас, хүйсийн бүтцийн өөрчлөлтийн чиг хандлагыг харгалзан улс орныхоо нийгэм, эдийн засгийн урт, богино хугацааны бодлого хөтөлбөр боловсруулах үндэслэл болдог.

Хүн амын төрөлт, нас баралтын түвшингээс хамааран тухайн улсын хүн амын насны бүтэц өөрчлөгдөж байдаг. Хүн амын хэдэн хувь нь хүүхэд залуучууд, идэр насныхан, эсвэл хөгшчүүд байгаагаас хамааран үе үеийн нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн хандлагад нөлөөлдөг. Тухайлбал, үйлдвэр уурхай, барилга, хөдөө аж ахуйн зэрэг салбарт ажиллах хүн хүчний нөөц хэр зэрэг байх, сургууль, эмнэлэг, үйлчилгээний байгууллагын хүчин чадал байршил ямар байх зэрэг нь хүн амын насны бүтцээс хамаарч зохицуулагддаг билээ. Нөгөө талаар хүн амын төрөлт, нас баралт, шилжих хөдөлгөөний чиг хандлага ч насны бүтцээс хамааралтай байдаг. Тухайлбал, хүн амын насны бүтэц идэрших хандлагатай болоход (хүн амд хөдөлмөрийн насны хүний эзлэх хувь нэмэгдэх үйл явц) цаашид хөдөлмөрийн насны эрэгтэй, эмэгтэй хүний онцлогийг харгалзан ямар төрлийн ажлын байрыг илүү хэрэгцээтэй болохыг тохируулах шаардлага гарна.

ЗУРАГ 1.4. ХҮН АМЫН НАСНЫ БҮТЭЦ, 2012-2017 ОН

2017 оны нийт хүн амыг насны бүлгээр авч үзвэл 30.1 хувийг 15 хүртэлх насны хүүхэд, 65.5 хувийг 15-64 насны хүн ам, 4.4 хувийг 65 ба түүнээс дээш насны өндөр настнууд эзэлж байна. Сүүлийн жилүүдэд хүн амын дунд хөдөлмөрийн насны хүн амын эзлэх хувь буурч, өндөр настны эзлэх хувь өсч байгааг дээрх графикаас харж болно.

Нийт хүн амд хөдөлмөрийн насныхны эзлэх хувь өндөр байх үеийг “Хүн ам зүйн цонх” гэдэг. Энэ үед улс орны нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд хүн ам зүйн хүчин зүйл эергээр нөлөөлдөг. Хүн ам зүйн цонх нээгдсэн үед хүүхэд, залуучуудын боловсролын түвшинг дээшлүүлэх, мэргэжилтэй боловсон хүчнийг бэлтгэх урт удаан хугацааны бодлого хөтөлбөрийг боловсруулж хэрэгжүүлэн, хөрөнгө оруулалт болон ажлын байрыг нэмэгдүүлсэн нөхцөлд ажиллах хүчний нөөц хүрэлцэхүйц байх нөхцөл бүрэлдсэн гэж ойлгож болох юм.

ХҮСНЭГТ 1.3. ХҮН АМЫН ТОО, ХҮН АМ ЗҮЙН ЗАРИМ ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД, СУМААР, 2017 ОН

Сумын нэр	Хүн амын тоо	Хүн ам зүйн ачаалал	Хүйсийн харьцаа
Бүгд	115684	52.8	99.1
Баян - Өндөр	3816	53.5	99.9
Бүрд	2951	52.7	105.5
Бат - Өлзий	7499	55.0	98.8
ББ- Улаан	2803	54.9	100.2
Баянгол	3939	47.3	100.9
Гүчин - Ус	2195	48.5	100.8
Есөнзүйл	3115	42.3	105.5
Өлзийт	2446	56.8	103.3
ЗБ - Улаан	4066	50.8	105.7
Богд	5626	55.7	102.9
Нарийнтээл	3663	45.9	102.8
Сант	3644	51.3	104.0
Тарагт	3373	47.5	105.4
Төгрөг	2764	51.9	101.6
Уянга	9512	52.0	100.2
Хайрхандулаан	3518	49.8	103.6
Хужирт	6751	55	102.4
Хархорин	12516	51.6	99.6
Арвайхээр	31487	54.8	92.4

Өвөрхангай аймгийн хүн ам зүйн ачаалал 2017 онд хөдөлмөрийн насны 100 хүнд тэжээлгэгч 52 хүн ногдож байна. Амьдралд энэ үзүүлэлт тооцооноос нэлээд илүү байдаг. Тухайлбал, хөдөлмөрийн насанд байгаа үедээ 15-24 насныхан ихэнх нь боловсролоо ахиулах, мэргэжил эзэмшихээр суралцаж

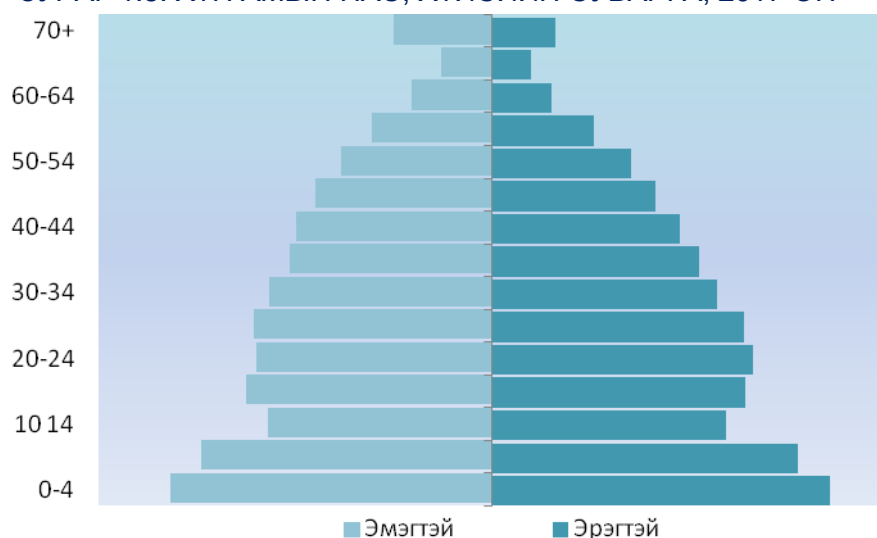
тэжээлгэгч байдаг. Мөн хөдөлмөрийн насанд байгаа боловч жирэмсэн, бага насны хүүхэд, өндөр настанг асран хамгаалагч, хөгжлийн бэрхшээлтэй, ажиллах чадваргүй, эсвэл ажилгүйчүүд гэх мэт тэжээлгэгчдийн тоо өсдөг.

2017 онд хөдөлмөрийн насны хүн ам ихэнх хувийг эзэлж байгаа учир хүн ам зүйн ачаалал нилээд буурсан байна.

Сумдуудын хүн амын хүйсийн харьцааг харвал Баян-Өндөр, Бат-Өлзий, Хархорин, Арвайхээр зэрэг сумдад 100 эмэгтэйд 92-99 эрэгтэй ногдож байна. Бусад сумдад 100 эмэгтэйд 100-с дээш эрэгтэй ногдож байна.

Хүн амын нас, хүйсийн суваргаас харахад, дунд хэсгээрээ аажмаар өргөсч байгаа нь хүн ам идэрших хандлагатай байгааг харуулж байна. 2017 онд 0-4 насны хүн амын тоо 5-9 насны хүн амын тооноос их, харин 10-14 насны хүн амын тоо бага байгаа нь 2002-2006 оны төрөлт бага байсныг харуулж байна.

ЗУРАГ 1.5. ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА, 2017 ОН

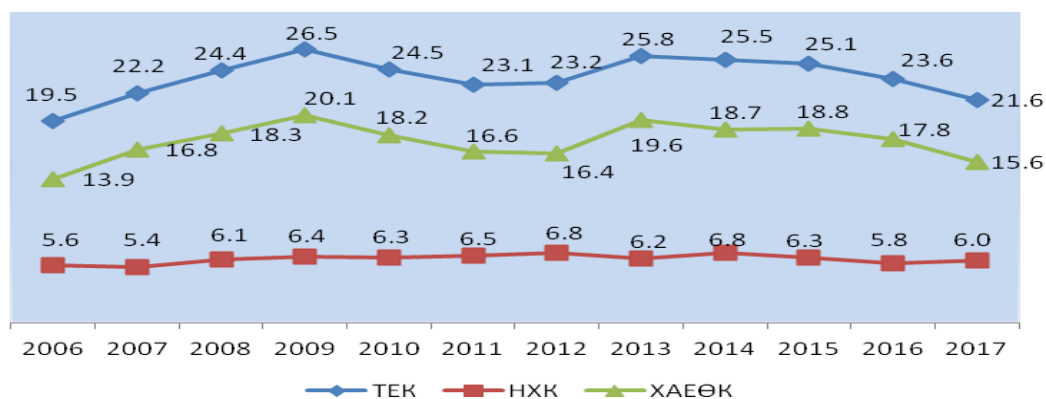

2006 оноос эхлэн төрөлт нэмэгдэж эхэлсэн нь суваргаас харагдаж байна. Түүнчлэн 20-29 насны хүн ам харьцангуй их, ерөнхийдөө хөдөлмөрийн насны хүн ам нэмэгдэж хүн ам зүйн цонхны үе үргэлжлэхийг суварга харуулж байна.

БҮЛЭГ 2. ХҮН АМЫН ЕРДИЙН ХӨДӨЛГӨӨН

Сүүлийн 10 гаруй жилийн хүн амын цэвэр өсөлт нь аймгийн хүн амын өсөлтөд нөлөө үзүүлсэн юм. Төрөлтийн ерөнхий коэффициент (ТЕК) 1990 оноос хойш эрчимтэй буурах хандлага ажиглагдаж 2004 онд 20.0, 2005 онд 19.4 болж буурч байсан хэдий ч 2006-2009 онд тогтмол өсч 2017 онд 25.5 болсон байна. Нас баралтын ерөнхий коэффициент 2014 он 6.8 болжээ.

ЗУРАГ 2.1. ТӨРӨЛТ, НАС БАРАЛТ, ЦЭВЭР ӨСӨЛТ 1000 ХҮНД НОГДОХООР, 2006-2017 ОН

2.1 Төрөлт

1990 оноос хойшхи хүн амын төрөлтийн эрчимтэй бууралтанд нийгэм, эдийн засгийн шилжилтийн байдал, 1989 оны сүүлчээр үр хөндөлтийг чөлөөтэй болгосон, эмэгтэйчүүд жирэмслэхээс сэргийлэх орчин үеийн арга хэрэгслийг хэрэглэж төрөлтөө зохицуулах болсон, гэрлэлтийн нас хойшилсон, цөөхөн ам бүлтэй байх сонирхолтой болсон, эмэгтэйчүүдийн боловсролын түвшин дээшилсэн зэрэг олон хүчин зүйл нөлөөлсөн юм. Гэсэн хэдий ч 2006 оноос эхлэн төрөлтийн түвшин нэмэгдэж эхэлсэн нь 18 нас хүртэлх хүүхдийн мөнгөн тэтгэмж, шинэ төрсөн хүүхэд хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлж эхэлсэнтэй холбоотой.

ЗУРАГ 2.2. ТӨРӨЛТИЙН ТОО, сүүлийн 10 жилд хамгийн их бага оноор

Төрөлтийн түвшин 2006-2009 онд нэмэгдэж, 1000 хүнд ногдох төрөлт 2009 онд 26.5 хүрч байснаа 2014 оноос буурах хандлагаруу орж, 2017 онд 21.6 болж өмнөх оныхоос 2.0 пунктээр буурчээ. Төрсөн хүүхдийн тоо 2017 онд 2505 болж 2016 оныхоос 6.4 хувиар буурсан байна. Аймгийн төрөлтийн тоог сүүлийн 10 жилээр харвал 2009 онд хамгийн өндөр төрөлттэй, 2007 онд хамгийн бага төрөлтийн түвшинтэй байна.

Төрөлтийн тоог сумдаар харвал Арвайхээр сумын төрөлт бусад сумдаас их байгаа нь нийт төрөлтийн түвшний 27.3 хувийг эзэлж байна. Нийт амьд төрсөн хүүхдийн 72.7 хувь нь хөдөөд төрсөн байна.

ХҮСНЭГТ 2.1. ТӨРСӨН ХҮҮХЭД, ХҮЙСЭЭР, СУМААР

Сумдууд	Төрсөн хүүхэд		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Бүгд	2505	1300	1205
Баян - Өндөр	83	40	43
Бүрд	50	28	22
Бат - Өлзий	186	106	80
ББ- Улаан	78	40	38
Баянгол	82	39	43
Гүчин - Ус	57	33	24
Есөнзүйл	61	36	25
Өлзийт	43	20	23
ЗБ - Улаан	85	45	40
Богд	154	76	78
Нарийнтээл	70	39	31
Сант	71	37	34
Тарагт	49	19	30
Төгрөг	56	25	31
Уянга	208	112	96
Хайрхандулаан	91	46	45
Хужирт	133	74	59
Хархорин	265	142	123
Арвайхээр	683	343	340

2.2 Нас баралт

Хүн амын нас баралтын түвшин 2012 онд 1000 хүнд ногдох нас баралт 6.8, 2013 онд 6.2, 2014 онд 6.8 болж өсч байсан бол 2015 онд 6.3, 2016 онд 5.8 болж буурчээ. Энэ үзүүлэлт 2017 онд 6.0 болж өмнөх оныхоос 0.2 пунктээр өссөн байна. Сүүлийн 10 жилээр нас баралтын түвшинг харьцуулбал 2012 онд хамгийн их буюу 751 хүрч байжээ.

ЗУРАГ 2.4. НАС БАРАЛТЫН ТОО , сүүлийн 10 жилд хамгийн их бага оноор

Нас барсан хүний тоог сумаар үзвэл Бат-Өлзий, Уянга, Хужирт, Хархорин, Арвайхээр сумдад хамгийн их байна. Мөн нас барсан хүний 28.7 хувь нь аймгийн төвд, 71.3 хувь нь хөдөө сумдад нас баржээ. Нас баралтын хүйсийн харьцаа буюу 100 эмэгтэйд ногдох эрэгтэйчүүдийн нас баралтын тоог харвал аймгийн дундаж 157 байгаа нь эрэгтэйчүүд илүү нас барж байгаа нь дараах хүснэгтээс харагдаж байна.

ХҮСНЭГТ 2.2. НАС БАРСАН ХҮН, ХҮЙСЭЭР, СУМААР

Сумдууд	Нас баралт		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Бүгд	701	428	273
Баян - Өндөр	20	13	7
Бүрд	20	13	7
Бат - Өлзий	49	34	15
ББ- Улаан	22	7	15
Баянгол	21	16	5
Гүчин - Ус	8	4	4
Есөнзүйл	20	12	8
Өлзийт	10	8	2
ЗБ - Улаан	22	8	14
Богд	24	16	8
Нарийнтээл	18	12	6
Сант	18	10	8
Тарагт	25	14	11
Төгрөг	16	6	10
Уянга	55	28	27
Хайрхандулаан	21	17	4
Хужирт	43	33	10
Хархорин	88	65	23
Арвайхээр	201	112	89

2.3 Гэрлэлт, цуцлалт, үрчлэлт

Нийт 536 хос 2017 онд гэрлэлтээ бүртгүүлж, 54 гэр бүл гэрлэлтээ цуцлуулж, 75 хүүхэд үрчлэгджээ. Гэрлэлт өмнөх оныхоос 16.0 хувиар, үрчлэлт 10.3 хувиар өсч, гэр бүл цуцлалт 1.8 хувиар буурсан байна. 1000 хүнд ногдох гэрлэлт 2012 онд 1.5, 2013 онд 2.3, 2014 онд 3.5, 2015 онд 4.7, 2016 онд 4.1, 2017 онд 4.6 болж өмнөх оныхоос 0.5 пунктээр нэмэгдсэн байна. Гэр бүл цуцлалт 2013 онд 0.9, 2014 онд 0.6, 2015 онд 0.6, 2016 онд 0.5, 2017 онд 0.5 байна. Гэрлэлтийн тоо нь 2006 онд хамгийн өндөр түвшинд буюу 2450-д хүрч байжээ.

ЗУРАГ 2.5. ГЭРЛЭЛТИЙН ТОО, сүүлийн 10 жилд хамгийн их бага оноор

1000 хүн амд ногдох гэрлэлт 2004 оноос өсөх хандлагатай болсон ба 2006 оноос эхлэн “Шинэ гэр бүл бологчид” хөтөлбөрийн хүрээнд шинээр гэр бүл бологчдод нэг удаагийн мөнгөн тэтгэмж олгож эхэлсэнтэй холбоотойгоор гэрлэлт нэмэгдэж 2006 онд 2450-д хүрсэн хэдий ч 2007-2012 онуудад тасралтгүй буурч байсан бол 2013 оноос өссөн байна.

ЗУРАГ 2.6. 1000 ХҮНД НОГДОХ ГЭРЛЭЛТ, ЦУЦЛАЛТ, 2008-2017 ОН

ЗУРАГ 2.7. ЦУЦЛАЛТЫН ТОО, сүүлийн 10 жилд хамгийн их бага оноор

2017 онд 75 хүүхэд үрчлэгдсэний 48.0 хувь нь 3 хүртэлх насны, 34.7 хувь нь 3-6 насны, 8.0 хувь нь 7-9 насны, үлдсэн 9.3 хувь нь 10 ба түүнээс дээш насны хүүхдүүд байна.

ХҮСНЭГТ 2.3. ХҮҮХЭД ҮРЧЛЭЛТ, НАСНЫ БҮЛГЭЭР, СУМААР 2017 ОН

Сумын нэр	Бүгд	Хүүхдийн насны бүлэг			
		3 хүртэлх настай	3-6 настай	7-9 настай	10, түүнээс дээш настай
ДҮН	75	36	26	6	7
Áàÿí-ᠶᠢᠶ᠋ᠢᠨ	1		1		
Áᠵᠳᠠ	1			1	
Áà᠔-ᠶ᠋ᠢᠶ᠋ᠢᠨ	5	2	2	1	
ÁÁ-ᠣᠡᠶ᠋ᠠᠶ᠋ᠢ	2	1	1		
Áàÿíᠶᠢᠶ᠋ᠢᠨ					
ᠠ᠎ᠠ-ᠡᠢ-ᠣᠨ	1	1			
ᠠᠨᠶᠢᠵᠢᠶ᠋ᠢᠨ	2	2			
ᠶ᠋ᠢᠶ᠋ᠢᠶ᠋ᠢᠨ	5	5			
ᠴÁ-ᠣᠡᠶ᠋ᠠᠶ᠋ᠢ	4	3	1		
Áᠶᠠᠶ᠋ᠢ	3	1	2		
ᠶ᠋ᠠᠳᠡᠶ᠋ᠢᠶ᠋ᠢᠶ᠋ᠢᠨ	4	4			
ᠨᠠᠶᠢᠣ					
ᠣᠠᠳᠠᠶ᠋ᠠᠣ	5	2	1		2
ᠣᠶᠠᠳᠠᠶ᠋ᠠ	1				1
ᠣᠶᠢᠶ᠋ᠠᠶ᠋ᠢ	11	6	5		
ᠣᠠᠡᠳᠣᠠᠶ᠋ᠢᠣᠡᠶ᠋ᠠᠶ᠋ᠢ	1	1			
ᠣᠣᠶ᠋ᠡᠳᠣ	1	1			
ᠣᠠᠳᠣᠶ᠋ᠢᠶ᠋ᠢᠶ᠋ᠢᠨ	6	2	2		2
ᠠᠳᠠᠶ᠋ᠠᠶ᠋ᠢᠶ᠋ᠢᠶ᠋ᠢᠨ	22	5	11	4	2

БҮЛЭГ 3. ХҮН АМЫН ДОТООД ШИЛЖИХ ХӨДӨЛГӨӨН

Хүн амын шилжих хөдөлгөөн нь төрөлт, нас баралтын нэг адил хүн амын өсөлт, өөрчлөлтийн нэг бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд уугуул нутгийн хүн амын өөрчлөлтийг газар зүйн нэгжүүдээр тодорхойлж, хүн амын хөдөлгөөнийг судалдаг. Хүн амын зарим хөдөлгөөн нь түр зуурын байх буюу уугуул нутаг нь өөрчлөгдөхгүй байх тохиолдлыг шилжих хөдөлгөөнд тооцдоггүй. Иймд шилжих хөдөлгөөн нь тусгайлан тогтоосон засаг захиргааны болон газар зүйн нэгжүүдийн хооронд, түүнчлэн газар нутгийн байршлын /хот, хөдөө/ хувьд явагдах хүн амын суурьшлын өөрчлөлт юм.

Монгол Улсын “Иргэний бүртгэлийн тухай” хуулийн 25 дугаар зүйл, Монгол Улсын Засгийн газрын 2002 оны 214 дүгээр тогтоолоор батлагдсан журамд “Иргэн байнга оршин сууж байгаа засаг захиргааны нэг нэгжээсээ нөгөөд 180 хоногоос дээш хугацаагаар оршин суухыг бүрмөсөн шилжин суурьших, 180 хоног ба түүнээс доош хугацаагаар оршин суухыг түр шилжин суурьших гэнэ” гэж тодорхойлсон байдаг.

Монгол Улсад хүн амын дотоод шилжих хөдөлгөөний асуудлыг Үндсэн хууль, Иргэний бүртгэлийн тухай, Засаг, захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай, Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай болон бусад холбогдох хууль, түүнчлэн Засгийн газрын 2002 оны 214 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт иргэн шилжин суурьших хөдөлгөөнийг бүртгэх, мэдээлэх журам” зэрэг хууль тогтоомжоор зохицуулдаг. Дээрх эрх зүйн актуудаар хүн амын шилжих хөдөлгөөнийг зохицуулдаг ч аймагт шилжин суурьшигчдын нэлээд хэсэг нь журмын дагуу шилжиж суурьшаагүй, байнгын оршин суугчийн зөвшөөрөл, албан ёсны бүртгэлгүй хүмүүс байгаа юм.

3.1 Хүн амын дотоод шилжих хөдөлгөөний өнөөгийн байдал

2017 оны жилийн эцэст 1078 хүн шилжин ирж, 968 хүн шилжин явсан байна. Нийт шилжин ирсэн хүн амын 389 хүн буюу 36.1 хувь нь аймгийн төвд шилжин ирсэн байна. Мөн Бат-Өлзий суманд 41 хүн, Бүрд, Есөнзүйл сумдад 42 хүн, Хархорин суманд 208 хүн шилжиж очсон байна. Шилжиж явсан хүн амын байдлаас харахад Хархорин сумаас 169, Арвайхээр сумаас 335, Уянга сумаас 104 хүн, Баян-Өндөр сумаас 68 хүн, Бат-Өлзий сумаас 53 хүн явсан нь бусад сумдаас өндөр байна.

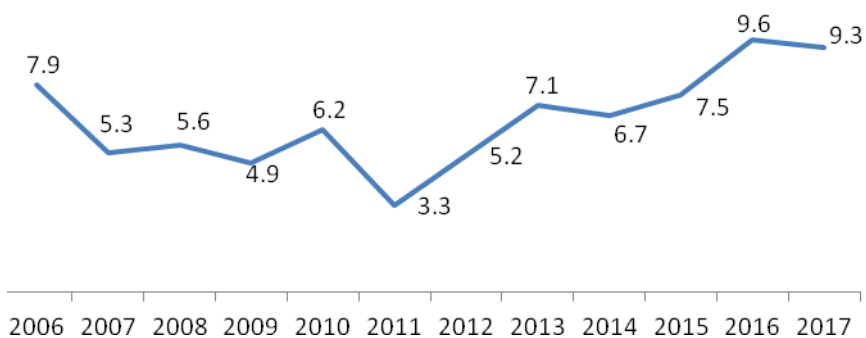
ЗУРАГ 3.1. ХҮН АМЫН ШИЛЖИЛТ ХӨДӨЛГӨӨН, 2006-2017 ОН

3.2 Шилжин ирэлт

2017 оны жилийн эцсийн байдлаар нийт шилжин ирэгчдийн 62.0 хувь нь УБ хотоос, 38.0 хувь нь бусад аймгаас шилжин ирсэн байна. Хүн ам зүйн судалгааны шилжих хөдөлгөөнтэй холбоотой чухал үзүүлэлтүүдийн нэг нь шилжин ирэлтийн коэффициент юм.

ЗУРАГ 3.2. ШИЛЖИН ИРЭЛТИЙН КОЭФФИЦИЕНТ, 2006-2017 ОН

Энэ үзүүлэлт нь 1000 хүнд ногдох шилжих хөдөлгөөнд оролцогчдын тоо бөгөөд 2006 онд 7.9, 2007 онд 5.3, 2008 онд 5.6, 2009 онд 4.9, 2010 онд 6.2, 2011 онд 3.3 болж буурсан бол 2012 онд 5.2, 2013 онд 7.1 болж өсчээ. 2014 онд 6.7, 2015 онд 7.5, 2016 онд 9.6, 2017 онд 9.3 болж, өмнөх оны мөн үеийнхээс 0.3 пунктээр буурсан байна. (Зураг 3.2).

ХҮСНЭГТ 3.1. ШИЛЖИН ИРЭГЧИД, СУМААР 2007-2017 ОН

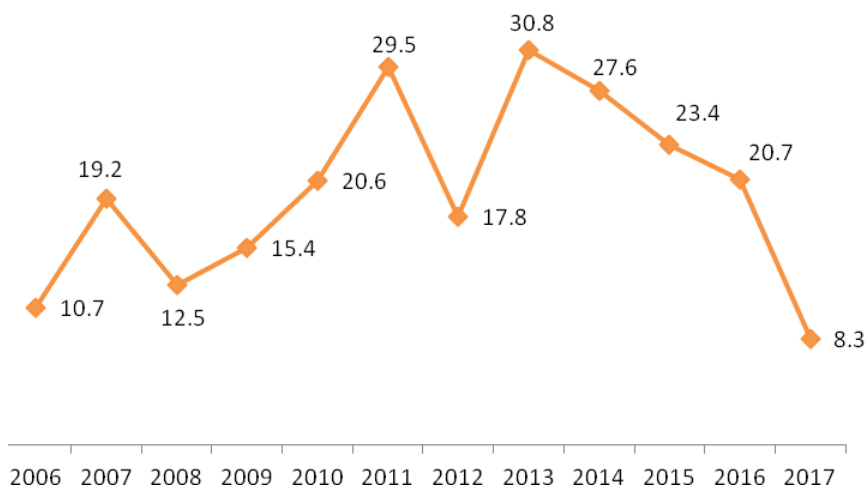
Сумын нэр	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Бүгд	576	624	553	698	373	579	793	760	849	1095	1078
Баян - Өндөр			18	5	2	7	12	14	29	32	37
Бүрд	14	14	19	30	4	1	24	22	22	43	42
Бат - Өлзий	20	98	27	31	19	9	66	25	30	221	41
ББ- Улаан	11	5	17	3	2		7	7	6	27	15
Баянгол	7	4	3	4	1	2	7	4	23	20	16
Гучин - Ус	1	8	9	2	1	8	3	8	19	7	11
Есөнзүйл	37	15	12		7	8	20	22	16	17	42
Өлзийт	10	15	7	13	3	12	13	8	17	9	16
ЗБ - Улаан	5	5	15	5	5	3	7	4	17	29	10
Богд	6	4	7	13	6	3	16	19	19	25	38
Нарийнтээл	7	7	20	24	5	9	13	24	20	19	32
Сант	44	15	10	26	2	5	4	6	12	15	23
Тарагт			4	9	11	3	4	6	22	17	16

Төгрөг	5	7	3	4	1	3	1	4	7	26	38
Уянга	62	42	30	31	20	9	13	34	43	45	31
Хайрхандулаан	7	7	15	12	9	2	7	10	21	5	13
Хужирт	51	69	23	66	23	23	36	37	20	34	60
Хархорин	56	111	52	131	39	52	222	153	122	138	208
Арвайхээр	233	198	262	289	213	420	318	353	384	366	389

3.3 Шилжин явалт

2017 оны жилийн эцэст 968 хүн байнга оршин суудаг засаг захиргааныхаа нэгжээс шилжин явсан байна. Хүн ам зүйн судалгааны шилжих хөдөлгөөнтэй холбоотой чухал үзүүлэлтүүдийн нэг нь шилжин явалтын коэффициент юм. Энэ үзүүлэлт нь 1000 хүнд ногдох шилжин явагчдын тоо бөгөөд 2017 оны эцэст 1000 хүн тутмын 8 нь байнга оршин сууж байсан засаг захиргааны нэгжээсээ шилжин явсан нь 2007 оныхоос 11.2 пунктээр, 2010 оныхоос 12.6 пунктээр, 2012 оныхоос 9.8 пунктээр, 2013 оныхоос 22.8 пунктээр, 2014 оныхоос 19.6 пунктээр, 2016 оныхоос 12.4 пунктээр тус тус буурсан байна.

ЗУРАГ 3.3 ШИЛЖИН ЯВАЛТЫН КОЭФФИЦИЕНТ, 2006-2017 ОН

ХҮСНЭГТ 3.2. ШИЛЖИН ЯВАГЧИД, СУМААР, 2007-2017 ОН

Сумын нэр	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Бүгд	2103	1378	1725	2309	3307	1974	3441	3108	2639	2362	968
Баян - Өндөр	-	-	77	83	151	81	199	143	132	143	68
Бүрд	33	92	86	78	78	41	165	173	62	56	27
Бат - Өлзий	66	38	49	90	64	22	82	84	72	246	53
ББ- Улаан	23	26	38	23	40	29	47	41	43	15	18
Баянгол	1	3	6	10	32	61	44	22	80	48	26
Гүчин - Ус	17	21	26	64	18	22	67	30	41	18	6
Есөнзүйл	26	78	67	-	112	72	159	114	115	74	24
Өлзийт	36	35	44	53	85	30	82	72	71	37	15
ЗБ - Улаан	23	48	26	68	45	31	60	54	53	23	24
Богд	40	70	42	77	62	46	71	62	78	54	12
Нарийнтээл	31	31	33	73	40	37	99	89	55	77	22
Сант	105	35	70	105	98	65	98	135	88	67	37
Тарагт	5	12	58	5	52	10	52	28	57	5	7
Төгрөг	10	28	20	11	61	11	41	51	39	32	17
Уянга	38	63	87	107	102	147	183	204	162	104	36
Хайрхандулаан	18	21	34	50	44	41	48	60	49	29	12
Хужирт	123	141	136	161	197	115	231	238	94	118	60
Хархорин	834	38	214	271	359	247	646	526	467	389	169
Арвайхээр	674	598	612	980	1667	866	1067	982	881	827	335

Нийт шилжин явагчдын 34.6 хувь нь Арвайхээр, 17.4 хувь нь Хархорин, 3.7 хувь нь Уянга, 6.2 хувь нь Хужирт сумаас шилжин явагчид эзэлж байна. (Хүснэгт 3.2).

3.4 Хүн амын цэвэр шилжих хөдөлгөөн

Шилжих хөдөлгөөний гол үзүүлэлт болох цэвэр шилжих хөдөлгөөний талаар энэ бүлэгт авч үзлээ. Шилжих хөдөлгөөний цэвэр коэффициент (ШХЦК) нь шилжин ирэлт болон шилжин явалтын коэффициентуудын ялгавраар илэрхийлэгдэнэ. ШХЦК нь 2006 онд -2.8 байсан бол 2013 онд -23.7, 2014 онд -20.9, 2015 онд -15.9, 2016 онд -11.1, 2017 онд 1.0 болсон байна.

ЗУРАГ 3.4. ШИЛЖИХ ХӨДӨЛГӨӨНИЙ ЦЭВЭР КОЭФФИЦИЕНТ, 2006-2017 ОН

Дотоод шилжих хөдөлгөөний хувьд ШХЦК нь 0 гарах ёстой байдаг хэдий ч иргэний бүртгэлийн явцад хугацааны зөрүүтэй байдлаас шалтгаалан энэ үзүүлэлт 0 гарах нь ховор байдаг. Эндээс үзэхэд 2017 онд шилжин ирэлт нь шилжин явалтаас их байгаа нь 2017 онд Улаанбаатар хотруу шилжих хөдөлгөөнийг хязгаарласантай холбоотой гэж үзэж байна.

БҮЛЭГ 4. ДҮГНЭЛТ

Аймгийн хүн амын тоо 2017 оны жилийн эцсийн байдлаар 115.6 мянга болж, өмнөх оныхоос 1.7 мянган хүн буюу 1.5 хувиар өслөө. Хүн амын 49.8 хувь нь эрэгтэйчүүд, 50.2 хувь нь эмэгтэйчүүд юм. Хүйсийн харьцаа буюу 100 эмэгтэйд ногдох эрэгтэйчүүдийн тоо 99 байна.

Аймгийн хэмжээнд 2017 оны байдлаар 34.1 мянган өрх, түүний 55.4 хувь нь сумын төвд, 44.6 хувь нь хөдөөд байгаа бөгөөд аймгийн дунджаар нэг өрхөд 3.4 хүн ногдож байна.

Төрсөн хүүхдийн тоо 2017 онд 2505-д хүрч өмнөх оныхоос 6.4 хувиар буурсан байна. Аймгийн хүн амын төрөх үеийн хүйсийн харьцаа 100 охинд ойролцоогоор 108 хөвгүүн ногдож байна. Энэ онд 1000 хүнд ногдох нас баралт 6.0 болж, өмнөх оныхоос 0.2 пунктээр өсчээ.

Нийт 535 хос 2017 онд гэрлэлтээ бүртгүүлж, 54 гэр бүл гэрлэлтээ цуцлуулж, 75 хүүхдийг үрчилж авчээ. Гэрлэлт өмнөх оныхоос 16.0 хувиар, үрчлэлт 10.3 хувиар өсч, гэр бүл цуцлалт 1.8 хувиар буурсан байна. 1000 хүнд ногдох гэрлэлт 2010 онд огцом буурч, 22.2-оос 2.7 болсон бол 2013 онд 2.3, 2014 онд 3.5, 2015 онд 4.7, 2016 онд 4.1, 2017 онд 4.6 болж өмнөх оныхоос 0.5 пунктээр нэмэгдсэн байна. Гэр бүл цуцлалт 2017 онд 0.5 болж, өмнөх оныхтой адилхан байна. Гэрлэлтийн тоо 2006 онд хамгийн их буюу 2450-д хүрч байсан бөгөөд энэ нь тэр үеийн шинэ гэр бүлд мөнгөн тэтгэмж олгохтой холбоотой нэмэгдэж байсан билээ.

Хянасан: Статистикийн хэлтсийн дарга О.Түмэнжаргал

Танилцуулгыг бэлтгэж боловсруулсан:

Статистикийн хэлтсийн ахлах мэргэжилтэн Ц.Должинсүрэн

Харилцах хаяг: Өвөрхангай аймаг, Арвайхээр сум, Нутгийн удирдлагын ордон, 403 тоот, утас 70323442

Имэйл: uvurkhangai@nso.mn, вэб хаяг: <http://uvurkhangai.nso.mn>